

БӨЛІМ: BUKETOV UNIVERSITY / UNIVER / СТУДЕНТ

Ағылшын тілін оқытуда тыңдалым мен айтылым дағдыларын дамытудағы жасанды интеллекттің рөлі

ЖАРИЯЛАНДЫ
25.01.2026**ТІРЕК СӨЗДЕР**

айтылым, аналитика, бейімделу, дерекқорғау, жасандыинтеллект, керібайланыс, сөйлеутану, тыңдалым, чатбот, этика

СІЛТЕМЕ<https://bilimger.kz/186852/>**Жұман Инабат Меирбекқызы****Жоланова Ақжарқын Жарылхасынқызы****Инкәрбек Рауан Нұржанқызы**

«Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды ұлттық зерттеу университеті»

Жетекші: **Жумасатұлы Максат**

Шет тілі: екі шет тілі

АННОТАЦИЯ

Бұл мақалада ағылшын тілін оқытуда тыңдалым мен айтылым дағдыларын дамытуға жасанды интеллекттің ықпалы ғылыми-әдіснамалық тұрғыдан талданады. ЖИ негізіндегі бейімделетін платформалар, сөйлеуді тану, генеративті диалогтық агенттер және оқу аналитикасы оқушының жеке траекториясын құрып, қателерді дер кезінде анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен бірге дерек құпиялығы, бағалаудың әділеттілігі, академиялық адалдық және мұғалімнің медиаторлық қызметі секілді тәуекелдер көрсетіледі. Ұсынымдар ретінде сабақ дизайнын, кері байланыс протоколын және этикалық реттеуді біріздендіру жолдары беріледі. Нәтижесінде ЖИ құралдары ауызша қарым-қатынастың табиғилығын арттырып, тыңдалым мазмұнын саралауды жеңілдетеді, оқушы сенімін күшейтеді.

Кілт сөздер: жасандыинтеллект, тыңдалым, айтылым, сөйлеутану, чатбот, бейімделу, аналитика, керібайланыс, этика, дерекқорғау.

КІРІСПЕ

Қазіргі жаһандану жағдайында ағылшын тілінде тыңдап түсіну мен еркін сөйлеу құзыреті білім алушының академиялық және кәсіби мобильдігін айқындайды. Дегенмен дәстүрлі сыныпта уақыттың шектеулігі, дара кері байланыстың аздығы және оқушы мазасыздығы ауызша дағдылардың баяу қалыптасуына әкеледі. Соңғы жылдары жасанды интеллект тілдік деректерді өңдеу, дыбысты тану және генерациялау арқылы оқыту үдерісін жекелендіруге мүмкіндік берді. Мақаланың мақсаты – осы технологиялардың тыңдалым мен айтылымды дамытудағы рөлін, мүмкіндігі мен шектеуін жүйелеу. Талдау мектеп тәжірибесіне бағыттталып, мұғалім әрекетін күшейтетін практикалық қағидаларды ұсынады және бағалау мәдениетін жаңғыртады.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЕН АУЫЗША ТІЛ ДАҒДЫЛАРЫНЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ ТОҒЫСУЫ

Жасанды интеллектті тіл оқыту контекстінде алгоритмдік модельдер арқылы тілдік деректерді танып, өңдеп және жаңа жауап тудыратын жүйе деп қарастырғанда, оның негізгі құндылығы оқыту уақытын кеңейту мен кері байланысты жеделдетуде көрінеді. Тыңдалым мен айтылым – табиғаты бойынша динамикалық дағдылар, олар дыбыстық сигналды қабылдау, мағынаны болжау, прагматикалық ниетті тану және жауапты жылдам құрастыру сияқты бір мезетте жүретін операцияларға сүйенеді. ЖИ негізіндегі құралдар дыбысты мәтінге айналдыру, мәтінді дыбысқа синтездеу, сөйлеудің параметрлерін өлшеу және оқу аналитикасын жүргізу арқылы осы операциялардың әрқайсысын бөлек жаттықтыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар мұндай жүйелер тапсырманың күрделілігін оқушының нәтижесіне қарай өзгертіп, қателердің типін тұрақты жинақтап, мұғалімге дәлелді диагностика ұсына алады, бұл қалыптастырушы бағалаудың сапасын арттырады.

ТЫҢДАЛЫМДЫ ДАМЫТУДАҒЫ ЖИ: КІРІС САПАСЫ МЕН ТҮСІНУДІ ӨЛШЕУ

Тыңдалым дағдысын қалыптастыруда басты мәселе – оқушыға түсінікті әрі біртіндеп күрделенетін аудио кірісті тұрақты ұсыну және түсінудің деңгейін дәл бақылау. ЖИ қолданылғанда жүйе аудионы сөйлеу қарқыны, акцент, шу деңгейі және лексикалық жиілік сияқты көрсеткіштер бойынша сүзгілеп, бір тақырыпты әртүрлі жылдамдықта қайталап беруге қабілетті болады. Автоматты транскрипт пен уақыт коды оқушыға өз қателігін нақты жерінен табуға көмектеседі, ал семантикалық ұқсастықты есептейтін талдау сұрақтарға жауаптың толықтығын сандық түрде бағалауға мүмкіндік береді. Мұғалім үшін ең маңыздысы – ЖИ дайындаған сұрақтар мен қорытындыларды оқу мақсатына сәйкестендіріп, түсінуді тек сөз танумен шатастырмай, негізгі идея, деталь

және қорытынды жасау деңгейлерін тең ұстау, өйткені тыңдалым мағыналық интерпретацияны талап етеді.

АЙТЫЛЫМДЫ ДАМУДАҒЫ ЖИ: СӨЙЛЕУДІ ТАЛУ ЖӘНЕ ДИАЛОГТЫҚ АГЕНТТЕР

Айтылымды жетілдіру көбіне қауіпсіз ортада көп мәрте сөйлетуге және дыбыстау мен интонацияны дәл түзетуге тіреледі, ал сыныпта мұндай мүмкіндік әр оқушыға бірдей беріле бермейді. Сөйлеуді тану жүйелері оқушының айтқанын мәтінге түсіріп, дыбыстық қателерді фонема, екпін және пауза деңгейінде белгілей алады, соның нәтижесінде оқушы өз артикуляциясын дербес бақылап, «көлеңкелеу», қайталау және минималды жұп сияқты жаттығуларды мақсатты орындайды. Генеративті чатботтар рөлдік ойын, сұхбат және пікірталас формаларын модельдеп, деңгейге сай тілдік қолдауды ұсынады, сондықтан мазасыздық төмендеп, сөйлеу ағымы жиілейді. Дегенмен ЖИ берген кері байланыс әрдайым прагматикалық тұрғыда дәл бола бермейтіндіктен, мұғалім бағалау рубрикасын анықтап, мазмұн, дұрыстық және еркіндік өлшемдерін теңгеруі қажет.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БАСҚАРУ, ЭТИКА ЖӘНЕ ДЕРЕК ҚАУІПСІЗДІГІ

ЖИ құралдарының тиімділігі оларды сабақтың мақсатымен және бағалау мәдениетімен үйлестіруге тікелей тәуелді, сондықтан мұғалім оқу сценарийін құрастырушы әрі сапа бақылаушысы ретінде қалады. Біріншіден, тапсырма мәтіні нақты болса ғана жүйе оқушыны қажет тілдік құрылымдарды қолдануға итермелейді, ал тым жалпы сұраныс дайын жауапқа сүйенуді күшейтеді. Екіншіден, дербес дерек, дауыс үлгісі және оқу нәтижелері сияқты ақпараттың қалай сақталатыны мен кімге берілетіні алдын ала түсіндіріліп, ата-ана мен оқушының келісімі рәсімделуі тиіс. Үшіншіден, алгоритмдік біржақтылық пен «галлюцинация» тәуекелі ауызша бағалауда әділетсіздік тудыруы мүмкін, сондықтан мұғалім үлгі жауаптарды тексеріп, шынайы тілдік нормамен салыстырып отырады. Осындай басқару тәсілі ЖИ-ді педагогтың кәсіби дербестігін кеңейтетін қауіпсіз құралға айналдырады.

САБАҚ ДИЗАЙНЫ ЖӘНЕ ИНТЕГРАЦИЯНЫҢ ПРАКТИКАЛЫҚ СЦЕНАРИЙЛЕРІ

ЖИ-ді тыңдалым мен айтылымға кіріктіру үшін «сыныпта – бағыттау, үйде – жаттықтыру» қағидасы тиімді: мұғалім сыныпта тақырыптық мақсатты, лексика-грамматикалық тіректерді және қарым-қатынас жағдайын анықтайды, ал үй тапсырмасында ЖИ құралдары көлемді практика береді. Тыңдалымда оқушыға алдын ала болжам жасау, кілт сөздерді белгілеу және қайта тыңдау жоспары беріліп, жүйе

оның әрекетін уақыт белгісімен тіркейді; айтылымда қысқа монолог, кейін жұптық диалог үлгілері ұсынылып, сөйлеу жазбасы портфолиоға жиналады. Мұндай деректер оқушыға прогресті көруге, ал мұғалімге араласу сәтін дәл таңдауға көмектеседі. Сонымен бірге тапсырмалар әрдайым шынайы коммуникативтік мақсатқа сүйеніп, ЖИ өндірген мәтіндер міндетті түрде қайта өңделіп, оқушының жеке тәжірибесімен байланыстырылғанда ғана оқу нәтижесі тұрақтанады. Бұл процесте тапсырма күрделілігі, уақыт лимиті және кері байланыс жиілігі алдын ала үнемі калибрленеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жасанды интеллект тыңдалым мен айтылымды дамытуда тиімді педагогикалық орта құра алады, өйткені ол материалды деңгейге сай сұрыптап, қайталау жиілігін есептеп, дыбыстық және семантикалық қателерге жедел кері байланыс береді. Алайда нәтиже ЖИ-ді өздігінен қолдануға емес, мұғалімнің мақсат қоя білуіне, тапсырма мәтінін дәл құрастыруына және оқушының сыни ойлауына тәуелді. Сондықтан дерек қорғау, әділетті бағалау және академиялық адалдық талаптары алдын ала бекітіліп, ЖИ адамаралық қарым-қатынасты толықтыратын құрал ретінде қолданылуы қажет. Осы ұстаным сақталса, ауызша тіл үйрену барша оқушыға қолжетімді, үздіксіз және мотивациялы болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Асамбаев А.Ж. *Жасанды интеллект негіздері: оқулық*. Алматы: Дәуір, 2011. <https://rmebrk.kz/bilim/association/asambaev-jasandy-intellekt.pdf>
2. Искакова Ж., Ербатырова Ж., Ермахан М. *Оқытушылардың кәсіби дағдыларын дамытуға және жасанды интеллектіні тиімді пайдалануға арналған әдістемелік ұсынымдар*. 2024. <https://tilalemi.kz/uploads/books/20241011163234240.pdf>
3. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. *Қазақстан Республикасының орта білім беру жүйесінде жасанды интеллектіні этикалық тұрғыдан пайдалану жөніндегі нұсқаулық (жоба)*. <https://uba.edu.kz/storage/app/media/projects/kaz-rukovodstvo-po-eticheskomu-primeniyu-iidocx-1.pdf>
4. Бектурганова А.О., Омарова А.О., Эм Т.В. *Ағылшын тілін оқытудағы жаңа ақпараттық технологиялар*. 2015. <https://rep.ksu.kz/handle/data/455>
5. Сальменова М.К. *Ағылшын тілі сабақтарында аутентикалық материалдарды пайдалана отырып тыңдау дағдыларын жетілдіру технологиясы*. Шымкент, 2024. <https://files.univershu.edu.kz/files/%D0%90%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2/%D0%98%D0%BD%20%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BA/%D0%A1%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9C%D0%B5>

%D1%80%D1%83%D0%B5%D1%80%D1%82.%20%D0%90%D2%93%D1%8B%D0%BB%D1%88%D1%8B%D0%BD%20%D1%82%D1%96%D0%BB%D1%96%20%D1%81%D0%B0%D0%B1%D0%B0%D2%9B%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%8B%D0%BD%D0%B4%D0%B0%20%D0%B0%D1%83%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D1%8B%D2%9B%20%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%B4%D1%8B%20%D0%BF%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%D1%82%D1%8B%D1%80%D1%8B%D0%BF%20%D1%82%D1%8B%D2%A3%D0%B4%D0%B0%D1%83%20%D0%B4%D0%B0%D2%93%D0%B4%D1%8B%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%8B%D0%BD%20%D0%B6%D0%B5%D1%82%D1%96%D0%BB%D0%B4%D1%96%D1%80%D1%83%20%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F%D1%81%D1%8B.pdf

6. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. 10-11 сыныптарға арналған әдістемелік ұсынымдар (тыңдалым және айтылым). 2023.

<https://uba.edu.kz/storage/app/media/2012-2022%20%D2%AE%D0%B7%D0%B4%D1%96%D0%BA%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3/1.71%20%D0%9C%D0%A0%2010-11%20%D1%81%D1%8B%D0%BD.%20%20KAZ%2026.05.2023.pdf>

7. «Қазіргі заманғы шет тілді білім беру: тәжірибе, инновациялар және перспективалар» I республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары. 2025.

<https://www.ablaikhan.kz/images/2425/%D0%A1%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20I%20%D0%A0%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%83%D0%B1.%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84..pdf>

8. Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы. «Көптілді білім беру және шетел тілдері филологиясы» сериясы, №3(43), 2023.

https://sp.kaznpu.kz/docs/jurnal_file/file20231204111942.pdf

9. Godwin-Jones R. *Emerging spaces for language learning: AI bots, ambient intelligence, and the metaverse*. *Language Learning & Technology*, 2023.

<https://doi.org/10.64152/10125/73501>

10. Farrús M., et al. *Automatic Speech Recognition in L2 Learning: A Review*. *Languages*, 2023. <https://www.mdpi.com/2226-471X/8/4/242>